

Մ.Ն. Հակոբյան, Պ.Գ. Գևորգյան

**ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԵՎ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԵՐԱՌՈՎԱԿԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ**

Աղքատությունն արտահայտում է բնակչության մի հատվածի եկամուտների և կենսապայմանների անբավարարությունը, մինչդեռ տնտեսական աճը բնորոշում է երկրի արտադրողականության և համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) աճը, սակայն առանց համաչափ բաշխման այն չի երաշխավորում աղքատության նվազում: Աղքատության և տնտեսական աճի փոխազդեցությունն ուղղակիորեն կապված է մի շարք գործոնների հետ, ինչպիսիք են տնտեսական համակարգի կառուցվածքը, պետական քաղաքականությունը և սոցիալական պայմանները: Տնտեսական աճը նպաստում է եկամուտների բարձրացմանը և աղքատության նվազմանը, սակայն եթե այդ աճի արդյունքները հավասարաչափ չեն բաշխվում, կարող է խորանալ եկամուտների անհավասարությունը: Աղքատությունն, իր հերթին, կարող է զսպել տնտեսական աճը՝ նվազեցնելով մարդկային կապիտալի և աշխատանքի արտադրողականության մակարդակը: Այդ պատճառով երկրները մշակում են սոցիալական և տնտեսական քաղաքականություններ՝ աղքատության մակարդակը նվազեցնելու և տնտեսական աճը խթանելու համար:

Առանցքային բառեր. եկամուտների անհավասար բաշխում, գործազրկություն, աղքատություն, տնտեսական անհավասարություն, գծային ռեգրեսիա, Հայաստանի տնտեսություն, աշխատաշուկա, գնաճ և կենսամակարդակ:

Աղքատության և տնտեսական աճի փոխազդեցությունը բարդ և բազմակողմանի երևույթ է, որը կախված է մի շարք գործոններից: Որպես այդպիսի կարելի է առանձնացնել տնտեսական համակարգի կառուցվածքը, երկրի վարած քաղաքականությունը, հասարակական և սոցիալական պայմանները: Աղքատությունը և տնտեսական աճը համարվում են փոխկապակցված և փոխապայմանավորող երևույթներ, որոնցից յուրաքանչյուրն ազդեցություն է ունենում մյուսի վրա, և կարող է նպաստել կամ խոչընդոտել մյուս երևույթի առաջխաղացմանը:

Տնտեսական աճը սովորաբար նպաստում է նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը, եկամուտների մակարդակի բարձրացմանը և կենսապայմանների բարելավմանը, ինչը հանգեցնում է աղքատության մակարդակի նվազեցմանը: Սակայն եթե ստեղծված արժեքը հավասարաչափ չի բաշխվում հասարակության անդամների միջև, ապա այն կնպաստի եկամուտների անհավասարաչափ բաշխմանը, սոցիալական բևեռացմանը և հասարակության որոշակի հատված դեռևս կշարունակի մնալ աղքատության բարձր մակարդակում: Տնտեսական աճը պետք է համահունչ լինի տնտեսական զարգացմանը և հասանելի լինի հասարակության բոլոր խմբերի համար, որպեսզի բարելավի աղքատության ցուցանիշները:

Իր հերթին, աղքատությունը նույնպես կարող է ազդել տնտեսական աճի վրա: Աղքատության բարձր մակարդակը հանգեցնում է մարդկային կապիտալի կրճատմանը և աշխատանքի արտադրողականության նվազեցմանը, ինչը պատճառ է հանդիսանում տնտեսական ակտիվության ցուցանիշների և տնտեսական աճի վատթարացման համար: Դա է պատճառը, որ գրեթե բոլոր երկրները ձգտում են վարել կայուն սոցիալական և ժողովրդագրական քաղաքականություն, որպեսզի աղքատությունը չդառնա երկրի տնտեսական աճը զսպող հիմնական գործոնը: Առավել մեծ նշանակություն է տրվում առողջապահությանը և կրթությանը, որոնք և հնարավորություններ են տալիս աշխատանքի արտադրողականության բարձ-

րացման, մարդկային և սոցիալական կապիտալի ստեղծման հետևաբար և տնտեսական ցուցանիշների բարելավման համար:

Տնտեսական աճի նշանավոր տեսություն է մշակվել Արթուր Լյուիսի կողմից: Նա անդրադարձել է հարուստ աշխատույժով աղքատ երկրներին: Ըստ էության Արթուր Լյուիսը կիսում էր դասական ուսմունքի գաղափարները, սակայն միշտ չէ, որ համամիտ էր նրանց առաջարկած սկզբունքներին և մեթոդներին: Լյուիսի մոդելում առաջարկվում էր կարճաժամկետում պահել ցածր կենսամակարդակ, այնուհետև կատարված խնայողությունները կմեծացնեն կապիտալի պաշարը, որը երկարաժամկետում կբերի եկամուտների աճի:

Սայմոն Կուզնեցը հետագայում զարգացրեց և լրացրեց Լյուիսի տեսությունը: Էմպիրիկ հետազոտությունները հաստատեցին, որ աճի սկզբնական փուլում առկա է տնտեսական անհավասարություն: Երբ աշխատուժը սկսում է դուրս գալ գյուղատնտեսությունից դեպի արդյունաբերություն, սոցիալական և տնտեսական տարբերությունները մեծանում են, սակայն երբ արտադրական գործոնները սկսում են կենտրոնանալ արդյունաբերական կենտրոններում, տարբերությունները հետզհետե նվազում են: Կուզնեցը նաև ցույց տվեց տնտեսական աճի դինամիկայի և բկաչության համամասնության միջև առկա դրական կապը: Այնուամենայնիվ Լյուիսի տեսությունների մեջ առկա են ենթադրություններ, որոնք այդքան էլ ընդունելի չեն: Ըստ Կուզնեցի կապիտալի մեծացումը կհանգեցնի սպառման նվազեցման, ինչն ավելի մեծ ազդեցություն կունենա աղքատների վրա [4]:

Դասական տեսությունը համարում է, որ անհատներն են ընտրում իրենց ճակատագիրը, և հենց իրենք են պատասխանատու իրենց գործողությունների համար: Ստացվում է, որ իրենք են ընտրել աղքատ դառնալու ուղին: Դասականները կողմ են այն գաղափարին, որ պետական աջակցությունը պետք է տրամադրվի անհատների ունակությունների և վերաբերմունքի փոփոխության համաձայն: Նեոկլասիկական տեսությունը փնտրում է աղքատության պատճառներն անհատի վարքագծից դուրս: Ըստ նեոկլասիկական ուսմունքի ներկայացուցիչների աղքատության հիմնական պատճառներ են համարվում մասնավոր սեփականության բացակայությունը, զբաղվածության խնդիրը, շուկայի ծախողումները, ներգաղթյալի կարգավիճակը, առողջական վատ վիճակը, հետաշխատանքային տարիքը, վարկային շուկայի անհասանելիությունը և այլն: Հիմնականում նրանք շեշտադրում են եկամտի և արտադրողականության միջև առկա դրական կապը: Քաղաքական ու սոցիալական ծրագրերի իրականացմամբ ու փողի շուկայի գործիքների կիրառմամբ հնարավոր կլինի անհատի վարքագծի վրա ազդող խթաններ ձևավորել, որը կհանգեցնի արտադրողականության բարձրացման: Արտադրողականության բարձրացումն այլ հավասար պայմաններում կհանգեցնի եկամուտների մակարդակի բարձրացման, որն էլ կկրճատի աղքատության մակարդակը:

Հետազոտության ընթացքում օգտագործվել է գծային ռեգրեսիոն մոդելներ: Գծային ռեգրեսիան դա վիճակագրական մեթոդ է, որը հնարավորություն է տալիս բացահայտել կապը մեկ կամ մի քանի անկախ փոփոխականների և միայն մեկ կախյալ փոփոխականի միջև: Այն լայնորեն կիրառվում է տնտեսագիտության, ֆինանսների, մարքեթինգի, սոցիալական գիտությունների և այլ ոլորտների մեջ՝ տարբեր գործոնների ազդեցություններ գնահատելու համար:

Գծային ռեգրեսիոն մոդելը ընդհանուր տեսքով կարող է արտահայտվել հետևյալ ձևով.

$$Y=a + b \cdot X + e \quad (1)$$

որտեղ՝

➤ X -ը անկախ փոփոխականն է (օրինակ՝ տնտեսական աճ, ՀՆԱ-ի աճ).

- Y-ը կախյալ փոփոխականն է (օրինակ՝ գործազրկության մակարդակ, աղքատության մակարդակ)։
- A-ն ազատ անդամն է, որը ցույց է տալիս կախյալ փոփոխականի հիմնական մակարդակը, երբ անկախ փոփոխականը հավասար է 0-ի։
- B-ն գծային ռեգրեսիայի անկյունային գործակիցն է, որը ցույց է տալիս, թե որքանով է փոխվել կախյալ փոփոխականը, երբ անկախ փոփոխականը փոխվել է մեկ միավորով։
- E-ը սխալը կամ մնացորդն է, որը ներառում է այն գործանների ազդեցությունը, որոնք ներառված չեն մոդելում։

Եթե մոդելը ներառում է մեկից ավելի փոփոխականներ, այն կոչվում է բազմակի գծային ռեգրեսիա [10]։

Վերլուծության մեջ գծային ռեգրեսիան մոդելը կիրառվել է տարբեր տնտեսական գործոնների փոխազդեցությունը բացահայտելու նպատակով։ Գծային ռեգրեսիոն մոդելը օգտագործվել է գործազրկության մակարդակի և տնտեսական աճի ու աղքատության մակարդակի և տնտեսական աճի միջև կապերի ուսումնասիրության համար։

Տնտեսական աճն այն տնտեսական գործընթացն է, որի ընթացքում երկրի արտադրական հնարավորությունները երկարաժամկետում մշտապես աճում են։ Տնտեսական աճը չափվում է երկրի համախառն ներքին արդյունքի՝ այսուհետ ՀՆԱ-ի, համեմատությամբ, որն արտահայտում է երկրի ներսում արտադրված վերջնական ապրանքների և ծառայությունների արժեքը՝ սովորաբար մեկ տարում [18]։

Տնտեսական աճն առաջնահերթ կապված է իրական ՀՆԱ-ի հետ։ Իրական ՀՆԱ-ի և տնտեսական աճի միջև կապը հիմնվում է այն բանի վրա, որ իրական ՀՆԱ-ն չափում է երկրի տնտեսական արտադրանքի իրական փոփոխությունը՝ հաշվի չառած գնաճի ազդեցությունը։ Երբ իրական ՀՆԱ-ն աճում է, դա նշանակում է, որ տնտեսությունն ավելացնում է իր արտադրության ծավալները և հանգեցնում է տնտեսական աճի։

Տնտեսական աճը հաշվարկվում է տոկոսային արտահայտությամբ, որքան որ իրական ՀՆԱ-ն աճում կամ նվազում է տվյալ տարվա ընթացքում՝ նախորդ տարվա հետ համեմատած։ Ստացվում է, որ եթե իրական ՀՆԱ-ն ավելանում է, ապա դա ցույց է տալիս երկրի տնտեսության զարգացման դրական միտում։

Աղյուսակ 1.

ՀՀ-ում իրական ՀՆԱ-ն 2018-2024թթ. [7]

Տարեթիվ	Իրական ՀՆԱ-ն միլիոն դրամներով
2024	9,562,951,7
2023	8,728,693,4
2022	7,550,132,7
2021	6,608,485,6
2020	6,013,523,9
2019	6,081,154,1
2018	5,719,615,2

Հիմք ընդունելով այս տվյալները, կարելի է ասել, որ 2018-2024 թվականներին Հայաստանի ՀՆԱ-ի աճը բավականին նշանակալի է եղել՝ շուրջ 67,5%-ով։ Այդ ընթացքում կարելի է առանձնացնել մի քանի կարևոր փուլեր։ 2018 թ. դանդաղ աճ, 2020 թ. ճգնաժամի

ազդեցությամբ անկում, բայց հետո տնտեսության արագ վերականգնում՝ հատկապես սկսած 2021 թվականից:

2018 թ. տնտեսական աճը եղել է սահմանափակ: Դրան նպաստեցին նոր քաղաքական փոփոխությունները, որոնք սկիզբ դրեցին մի շարք բարեփոխումների: 2020 թ. COVID-19 համավարակը խաթարեց գլոբալ շուկաները՝ նաև Հայաստանի տնտեսությունը ենթարկելով անկման: Համավարակը խաթարեց թե ներքին, թե արտաքին տնտեսվարող հատվածների գործունեությունը՝ սահմանափակելով տնտեսության կարևոր ոլորտների՝ առևտրի և զբոսաշրջության զարգացումը:

2021 թ. հետո Հայաստանը սկսել է վերականգնել կորուստները, ինչն արտահայտվեց ՀՆԱ-ի գրեթե 10%-անոց աճով: Պարզ է, որ հիմնական նպաստող գործոնը համավարակի հետևանքների մեղմացումն էր, ինչպես նաև արտաքին շուկաների վերաբացումն ու ներդրումների աճը: 2022 թ. տնտեսական զարգացումը շարունակվել է՝ մինչև 7,55 տրլն դրամ, ինչը հաստատում է, որ երկրում իրականացվող բարեփոխումները, հարկային քաղաքականության փոփոխությունները և ներդրումային միջավայրի բարելավումը սկսեցին իրական արդյունքներ տալ: 2023-2024թ-ին նկատվել է տնտեսական աճի պահպանման միտում: 2023 թ. Հայաստանի տնտեսությունը ցույց է տվել ամրապնդված աճ՝ իրական ՀՆԱ-ն կազմելով 8,73 տրլն. դրամ: Այս շարունակվող աճի հիմնական պատճառներն էին՝ շարունակվող բարեփոխումները, քաղաքական կայունությունը, արտաքին տնտեսական կապերի բարելավումը, հետևաբար և արտաքին պահանջարկի աճը:

Հայաստանում եկամուտների անհավասար բաշխվածությունը բավականին ակնհայտ է, ինչպես և շատ զարգացող երկրներում՝ կապված բազմաթիվ սոցիալ-տնտեսական գործընթացների հետ: Եկամուտների անհավասար բաշխվածությունը, որպես տնտեսական երևույթ, ցույց է տալիս թե որքան մեծ տարբերություններ կան հասարակության տարբեր խմբերի միջև:

Հայաստանի տնտեսությունում եկամուտների բաշխման վրա էական ազդեցություն ունի գործազրկությունը: Արդյունքում հասարակության անդամների մեծ մասը չի կարող ստանալ բարձր եկամուտներ՝ հատկապես երիտասարդները և գյուղական շրջաններում բնակվողները:

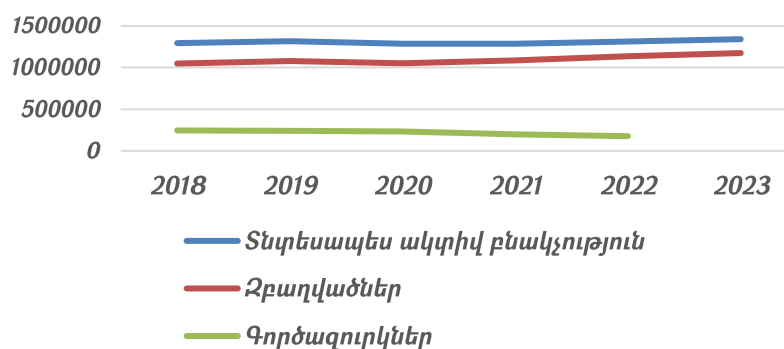
Եկամուտների անհավասարության վրա առաջին հերթին ազդում է տնտեսական ակտիվության մակարդակը: Ինչպես ասվում է հայտնի ասացվածքում՝ ով աշխատի նա կուտի: Պայմանավորված մի շարք գործոններով՝ կրթական մակարդակ, առողջական վիճակ, ծույլի հոգեբանություն, տարածաշրջանային անհարմարություն, բնակչության մի հատված գտնվում է գործազուրկի կարգավիճակում, մի մասն էլ համարվում է տնտեսապես ոչ ակտիվ բնակչություն: Տնտեսական ակտիվության բարձր մակարդակն այլ հավասար պայմաններում նվազեցնում է եկամուտների անհավասարությունը: Եթե աշխատունակ բնակչության մեծ մասը ներգրավված է աշխատանքային գործունեության մեջ, եկամուտների տարբերությունները նվազում են: Լիարժեք զբաղվածությունը թույլ է տալիս ավելի շատ ընտանիքների ստանալ բավարար եկամուտ, որն էլ հանգեցնում է սոցիալական շերտավորման կրճատման: Աշխատանքի բացակայությունը խորացնում է սոցիալական բևեռացումը, քանի որ ըստ էության գործազուրկ մարդիկ ավելի քիչ ֆինանսական ռեսուրսների են տիրապետում: Հատկապես վտանգավոր կարող է լինել երկարաժամկետ գործազրկությունը, որը կհանգեցնի աղքատության շրջանակի լայնացման: Տնտեսական ակտիվության բարձր մակարդակը մեղմում է եկամուտների անհավասարությունը՝ ձևավորելով զբաղվածության բարձր մակարդակ և կայուն եկամուտներ, որն էլ վերջիվերջո բերում է տնտեսական աճի ավելի բարձր տեմպերի:

Տնտեսական ակտիվության ցուցանիշները ՀՀ-ում 2018-2023թթ. [8]

Տարեթիվ	Տնտեսապես ակտիվ բնակչություն (հազար մարդ)	Ջբաղվածներ (հազար մարդ)	Գործազուրկներ (հազար մարդ)
2018	1293.8	1048.5	245.4
2019	1318.1	1077.4	240.8
2020	1286.7	1052.4	234.4
2021	1287.3	1088.3	199.0
2022	1311.3	1134.8	176.6
2023	1341.2	1174.4	166.7

Նշված տվյալները վկայում են, որ 2018-2023թ-ի ընթացքում (2024թ. պաշտոնական տվյալներ դեռևս չեն հրապարակվել) Հայաստանի տնտեսապես ակտիվ բնակչության, զբաղվածության և գործազրկության ցուցանիշները ենթարկվել են որոշակի փոփոխությունների: Տնտեսապես ակտիվ բնակչության թիվը աճել է 1293,8-ից դառնալով 1341,2 հազար մարդ: Այս աճը պայմանավորված է աշխատուժի ընդլայնմամբ, միգրացիոն ազդեցություններով և տնտեսական զարգացման խթանմամբ: Այդ տարիների ընթացքում զբաղվածների թիվը աճել է շուրջ 125,9 հազար մարդով: Առավել արագ աճ է գրանցվել 2021-2023 թ-ին, որը պայմանավորված է տնտեսության վերականգնմամբ՝ համավարակից և պատերազմի հետևանքներից հետո: Ամենաարագ աճի տեմպ գրանցվել է 2022-2023 թ-ին՝ 39,6 հազար մարդ մեկ տարում: Գործազուրկների թիվը այս տարիների ընթացքում նվազել է 78,7 հազար մարդով: Առավել մեծ կրճատում գրանցվել է 2021 թ-ին՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 35,4 հազար մարդով: 2022-2023 թ-ին գործազրկության նվազման տեմպը շարունակվել է, բայց ավելի դանդաղ:

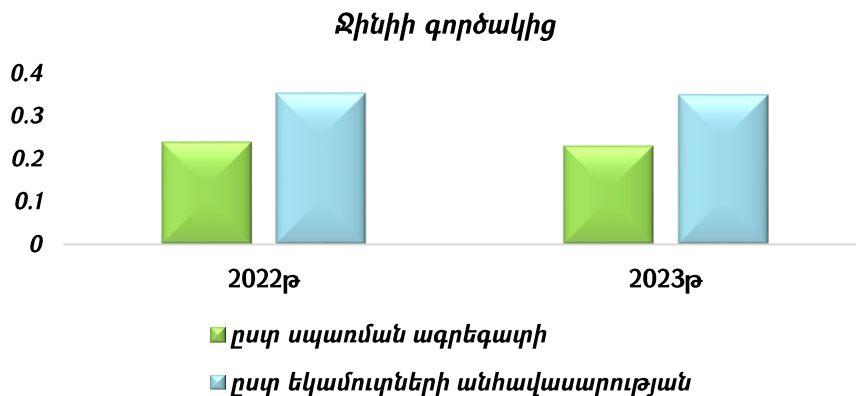
Վերջին տարիներին զբաղվածության աճը գերազանցում է տնտեսապես ակտիվ բնակչության աճին, ինչը ցույց է տալիս, որ գործազրկության խնդիրն աստիճանաբար մեղմանում է: Տնտեսական ակտիվության աճի և գործազրկության նվազման միտումները վկայում են աշխատանքի շուկայի բարելավման մասին, որը այլ հավասար պայմաններում հանգեցնում է եկամուտների անհավասարության մակարդակի կրճատման:

Գր. 1. Աշխատանքային ռեսուրսների շարժի դինամիկան ՀՀ-ում 2018-2023թթ.

Եկամուտների անհավասարության գնահատման համար առավել հաճախ օգտագործվում է Ջինիի գործակիցը: Ջինիի ինդեքսը չափում է եկամուտների կամ սպառման բաշխվածության մակարդակը՝ համեմատած իդեալական հավասար բաշխման հետ: Ջինիի գործակցի 0 լինելը նշանակում է եկամուտների բաշխման կատարյալ հավասարություն, իսկ 100-ը՝ կատարյալ անհավասարություն: Ըստ էության այս դեպքերը չեն գրանցվել և ոչ մի երկրի

տնտեսական կյանքում: Լորենցի կորը ցույց է տալիս ստացված ընդհանուր եկամուտների կուտակվող տոկոսները՝ հաշվարկելով սկսած ամենաաղքատ տնային տնտեսությունից, համեմատելով ստացողների կուտակված թվի հետ: Ջինիի գործակիցը չափում է Լորենցի կորի և եմակուտների հավասարությունը ցույց տվող գծի միջև ընկած տարածքը [19]:

Ջինիի ինդեքսի ցուցանիշը ցույց է տրված ՀՀ ազգային վիճակագրական կոմիտեի աղքատության պատկերը Հայաստանում 2020-2023թթ. հրապարակման մեջ: Ջինիի գործակիցն ըստ սպառման ագրեգատի 2022 և 2023 թ-ին եղել է համապատասխանաբար 0,239 և 0,230, իսկ ըստ եկամուտների անհավասարության՝ համապատասխանաբար 0,352 և 0,348:

Գր. 2. Ջինիի գործակցի գրաֆիկը

Ջինիի գործակցի նվազումը 2022-ից 2023 թվականը ցույց է տալիս, որ Հայաստանում եկամուտների անհավասարությունն աստիճանաբար նվազում է: Ըստ սպառման ագրեգատի նվազումը 0.239-ից 0.230 և ըստ եկամուտների անհավասարության ցուցանիշի նվազումը 0.352-ից 0.348 ցույց են տալիս, որ համեմատաբար ավելի հավասարապես բաշխված են ինչպես սպառողական ծախսերը, այնպես էլ եկամուտները՝ նվազեցնելով աղքատության և սոցիալական անհավասարության մակարդակը:

Եկամուտների անհավասար բաշխվածությունը ուղակիորեն կապված է աղքատության հետ, քանի որ շատերը ելնելով որոշ սուբյեկտիվ գործոններից ստանում են առաջացած արդյունքի մեծ մասը, իսկ հասարակության մի մասն էլ շարունակում է մնալ վատ սոցիալական պայմաններում: Աղքատության մակարդակը ըստ էության չափում են ըստ աղքատության շեմի:

Գծային ռեգրեսիոն մոդելը թույլ է տալիս պարզել տնտեսական աճի, գործազրկության և աղքատության մակարդակի միջև առկա փոխկապակցվածությունը: Այսպիսով գծային ռեգրեսիոն մեթոդի կիրառումը թույլ է տալիս քանակապես գնահատել հիմնական տնտեսական գործոնների միջև կապը և կանխատեսել դրանց հնարավոր զարգացումները:

Վերլուծենք իրական ՀՆԱ-ի և գործազրկության միջև առկա կապը, որն արտահայտվում է Օուքենի օրենքի միջոցով:

Օուքենի օրենքը իրենից ներկայացնում է գործազրկության մակարդակի շեղման և տնտեսական աճի շեղման միջև առկա կապը: Այն հաճախ օգտագործվում է քաղաքականություն մշակողների և վերլուծաբանների կողմից: Օուքենը 1962 թվականին հայտնաբերել է, որ գործազրկության մակարդակի 1% աճին համապատասխան տնտեսական աճը նվազում է 0,3 տոկոսային կետով: Չնայած որ, հետագա ուսումնասիրությունները փորձել են բացահայտել այդ կապի պատճառը, այն դեռևս շարունակում է մնալ վիճակագրական օրինաչափություն:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ տարբեր երկրներում Օուքենի օրենքի ուժգնությունը տարբեր է, հիմնական պատճառն աշխատաշուկայի ճկունության գործոններն են, ինչպես օրինակ՝ կրթության մակարդակը, արհմիությունների ազդեցությունը, արդյունաբերական կենտրոնացվածությունը: ԱՄՆ-ում կատարված հետազոտությունները ցույց են տվել, որ չնայած նահանգները գտնվում են նույն տնտեսական գոտում, սակայն տարբերվում են աշխատաշուկայի կառուցվածքով և ժողովրդագրական առանձնահատկություններով, հետևաբար Օուքենի օրենքի ուժգնությունը տարբեր է: Այն նահանգներում, որտեղ արհմիություններն ուժեղ են Օուքենի գործակիցը մեծ է, իսկ այն նահանգներում, որտեղ բնակչության կրթվածության մակարդակը բարձր է այդ գործակիցը փոքր է [20]:

Օուքենի օրենքի առավել տարածված մաթեմատիկական բանաձևը հետևյալն է [16].

$$U_T - U_{T-1} = -\beta(G_T - G^*) \quad (2)$$

Իրական ՀՆԱ-ի և գործազրկության մակարդակի միջև բացասական կախվածությունը ցույց տալու համար անհրաժեշտ են իրական ՀՆԱ-ի աճի և գործազրկության մակարդակի ցուցանիշները, (աղ. 1 և 5), և քանի որ բացակայում են 2024թ. գործազրկության պաշտոնական ցուցանիշները՝ վերլուծությունը կկատարենք 2018-2023թ-ի համար: Ցուցանիշները ներկայացված են բացարձակ արժեքներով, անհրաժեշտ է գտնել դրանց տեսակարար կշիռները:

Աղյուսակ 3.

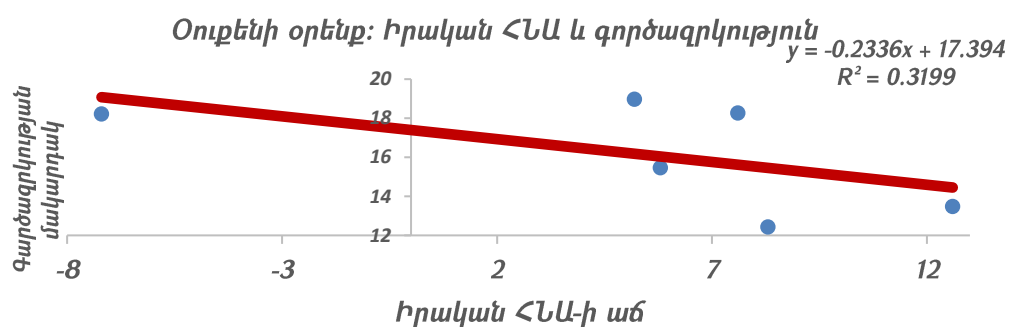
Իրական ՀՆԱ-ի աճը և գործազրկության մակարդակը 2018-2023թթ. ՀՀ-ում

Տարեթիվ	Տնտեսական աճ %	Գործազրկության մակարդակ %
2018	5.2%	18.97%
2019	7.6%	18.27%
2020	-7.2%	18.22%
2021	5.8%	15.46%
2022	12.6%	13.47%
2023	8.3%	12.43%

Իրական ՀՆԱ-ի և գործազրկության մակարդակի միջև կապը ներկայացնենք գծային ռեգրեսիոն մեթոդով: Տնտեսական աճի և գործազրկության մակարդակի փոխազդեցության գծային ռեգրեսիոն մոդելը կարելի է ներկայացնել հետևյալ կերպ.

$$U = a + b \cdot \text{GDP(growth)} + \epsilon \quad (3)$$

որտեղ՝ U -ն գործազրկության մակարդակն է՝ արտահայտված տոկոսներով, GDP(growth) -ը ՀՆԱ-ի իրական աճն է կամ տնտեսական աճը, A -ն գործազրկության բազային մակարդակն է, B -ն կարելի է ասել Օուքենի գործակիցն է, որը ցույց է տալիս թե որքանով է գործազրկության մակարդակը նվազում իրական ՀՆԱ-ի 1% աճի դեպքում:

Գր. 3. Իրական ՀՆԱ-ի և գործազրկության մակարդակի միջև առկա գծային ռեգրեսիոն կապը

Գրաֆիկից պարզ երևում է, որ իրական ՀՆԱ-ի աճին համատապատասխանում է գործազրկության մակարդակի կրճատումը: Դրանք գտնվում են հակադարձ կապի մեջ: Դրա մասին վկայում է գր.7 նշված թրենդի գիծը, որը ցույց է տալիս թե ինչպես է ժամանակի ընթացքում փոփոխվում գործազրկության մակարդակը, երբ իրական ՀՆԱ-ն փոփոխվում է: Գծային ռեգրեսիայով հաշվարկված ստացել են $y = -0.2336x + 17.394$ հավասարումը: Անցած տարիների ընթացքում, երբ իրական ՀՆԱ-ի աճը բարձրացել է, գործազրկության մակարդակը նվազել է: Հաշվարկում X փոփոխականը ներկայացնում է իրական ՀՆԱ-ի աճի տոկոսը, իսկ Y փոփոխականը՝ գործազրկության մակարդակը: -0.2336 -ը ՀՆԱ-ի աճի տոկոսն է, ինչը ցույց է տալիս, թե որքանով է փոփոխվում գործազրկության մակարդակը, երբ տնտեսական աճը մեկ տոկոսով ավելանում է: 17.394 -ը գործազրկության մակարդակի միջին արժեքն է, երբ տնտեսական աճը չի փոխվում:

Փոփոխականների միջև բացասական կախվածությունը նշանակում է, որ տնտեսական աճը կարող է նպաստել ավելի քիչ գործազրկության, ինչը կխթանի աշխատատեղերի ստեղծումը, որը այլ հավասար պայմաններում կհանգեցնի եկամուտների հավասարաչափ բաշխման, ինչն էլ կթուլացնի սոցիալական շերտավորումը և կհանգեցնի աղքատության մակարդակի նվազեցման: Այսպիսով տնտեսության բարելավումն անմիջական կապ ունի գործազրկության հետ: Ցույց տանք աղքատության մակարդակի ցուցանիշները ՀՀ-ում 2018-2023 թ-ին (2024 թ. աղքատության վերաբերյալ պաշտոնական տվյալները դեռևս հասանելի չեն): Հետագա վերլուծությունում 2018 թ. Տվյալները չենք դիտարկի, քանի որ մեթոդաբանության փոփոխության պատճառով դրանք համադրելի չեն:

Աղյուսակ 4.

Աղքատության մակարդակի ցուցանիշները [7]

Տարեթիվ	Ոչ աղքատ բնակչություն, %	Աղքատ՝ ըստ վերին շեմի, %	Չափավոր աղքատ բնակչություն, %	Ծայրահեղ աղքատ բնակչություն %
2018	76.5	23.5	10.6	1.0
2019	56.2	43.8	10.2	1.4
2020	52.4	47.6	9.7	0.7
2021	54.3	45.7	10.5	1.5
2022	58.7	41.3	11.6	1.2
2023	57.4	42.6	9.7	1.1

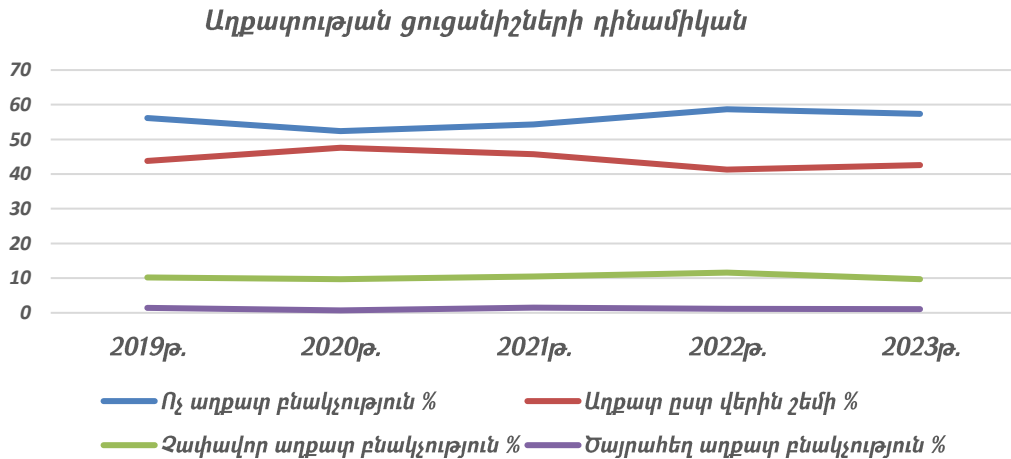
Աղքատության ցուցանիշը վերջին տարիներին տատանվել է 41.3%-ից 47.6%-ի միջակայքում: Ամենաբարձր ցուցանիշը գրանցվել է 2020 թ-ին (47.6%), ինչը, հավանաբար պայմանավորված էր կորոնավիրուսի և դրա տնտեսական հետևանքների հետ: Չափավոր աղքատության մակարդակը մնացել է 9.7%-11.6%-ի շրջանակներում, իսկ ծայրահեղ աղքատությունը 2020 թ. նվազել է մինչև 0.7%, ապա 2021 թ. վերականգնվել՝ 1.5%-ի, իսկ 2023-ին 1.1%-ի: Աղքատության ցուցանիշների նվազում նկատվել է 2021-ից հետո, սակայն 2023-ին եղել է փոքր աճ:

2020-ին համավարակի հետևանքով աղքատության մակարդակը կտրուկ աճել է՝ 3.8 տոկոսային կետով: Նկատվել է նաև ծայրահեղ աղքատության նվազում՝ պետական աջակցության ծրագրերը հնարավոր է, որ մեղմել են ծայրահեղ աղքատության աճը: 2020 թ-ից հետո իրավիճակը վերականգնվել է: 2022թ-ին աղքատության մակարդակը նվազել է մինչև 41.3%՝

տնտեսական ակտիվությամբ պայմանավորված: Չափավոր աղքատությունը 2022թ-ին հասել է առավելագույնի (11.6%), ապա 2023 թ-ին նվազել է մինչև 9.7%:

2022-ի բարելավումը, պայմանավորված է եղել պետական աջակցության ծրագրերով, ինչպես նաև արտարժույթի հոսքերով: 2023թ-ին աղքատության փոքր աճը կարող էր պայմանավորված լինել գնաճի հետ, ինչը նվազեցրել է իրական սպառողական կարողությունները:

Ավելի տեսանելի պատկեր ստանալու համար աղքատության ցուցանիշները կարելի է ներկայացնել գրաֆիկորեն:

Գր. 4. Աղքատության ցուցանիշների դինամիկան 2019-2023թթ.՝ հաշվարկված 2019թ. նոր մեթոդաբանությամբ

Ըստ 2019 թվականի նոր մեթոդաբանության Հայաստանում աղքատության երեք գծերը չափում են հետևյալ ձևով.

1. *պարենային աղքատության սահմանագիծ:* Այս ցուցանիշը սահմանում է նվազագույն անհրաժեշտ սննդային սպառման մակարդակը, որը բավարար է մարդու օրվա ընթացքում բնականոն գործունեությունն ապահովելու համար: Այն հիմնվում է միջին անհատի էներգետիկ պահանջի (ՆԵՊ) վրա: Հայաստանի ժողովրդական առանձնահատկություններից ելնելով՝ 2019 թ-ին մեկ անհատի համար օրական միջին ՆԵՊ-ը գնահատվել է 2,307 կիլոկալորի:
2. *Աղքատության ստորին գիծ:* Այն հաշվարկվում է՝ պարենային աղքատության շեմին հավելելով նվազագույն ոչ պարենային ապրանքների և ծառայությունների սպառման ցածր մակարդակը:
3. *Աղքատության վերին գիծ:* Այն ներառում է պարենային աղքատության շեմը՝ գումարած հիմնական ոչ պարենային ապրանքների և ծառայությունների ավելի բարձր ծախսերի ցուցանիշը:
4. *Աղքատության միջին գիծ:* Այս ցուցանիշը որոշվում է աղքատության ստորին և վերին շեմերի միջին արժեքով [2]:

Տնտեսական աճը կարող է տեղի ունենալ առանց արքատության մակարդակի կրճատման, սակայն սա հազվադեպ է տեղի ունենում, երբ եկամուտների բաշխումը դառնում է ավելի անհավասար: Աղքատների վրա տնտեսական աճի ազդեցությունը կախված է տնտեսական կառուցվածքից և քաղաքականությունից: Աշխատատար ոլորտների զարգացումը՝ ինչպիսին են գյուղատնտեսությունը և արդյունաբերությունը, մինչդեռ օրինակ հանքարդյունաբերական

տնտեսություններում եկամուտը կենտրոնանում է բնակչության ավելի փոքր խմբերի ձեռքում: Ստացվում է, որ տնտեսական քաղաքականությունը կարող է մեղմել աղքատությունը, եթե նպաստի աշխատատար ոլորտներին [21]:

Տնտեսական աճի և աղքատության փոխազդեցությունը քննարկելի անհրաժեշտ է նաև անդրադառնալ ներառական տնտեսական աճի գաղափարին: Սոցիալական արդարության գաղափարից ելնելով ընդունվում է, որ տնտեսական աճը պետք է լինի ներառական՝ ապահովելու համար ողջ հասարակության բարեկեցությունը և հարգելով մարդու իրավունքները: Ներառական տնտեսական աճի հասնելու հիմնական միջոցառումներն են.

- աշխատատեղերի ստեղծումը, որը հնարավորություն կտա ապահովել հավասար հնարավորություններ՝ հատկապես սոցիալական խոցելի խմբերի համար,
- արտադրողականության բարձրացումը՝ հմտությունների զարգացման, նորարարությունների խթանման, ենթակառուցվածքների զարգացման միջոցով,
- կայուն բիզնես միջավայրի ստեղծումը՝ պարզեցված կանոնակարգեր, արդար մրցակցային պայմանների ապահովում,
- կայուն զարգացման ապահովումը՝ սպառման և արտադրության առավել օպտիմալ պայմանների ապահովում [17]:

Ներառական տնտեսական աճի հասնելու ծրագրեր գործարկվում են նաև Հայաստանում: Վառ օրինակ է տարածքային և համապարփակ զարգացումը լեռնային Հայաստանում (SIGMA) ծրագիրը, որը նպատակ ունի նվազեցնել աղքատությունը և անհավասարությունը՝ խթանելով կայուն զբաղվածությունը: Այն հիմնականում աջակցում է ֆերմերներին, ագրոբիզնեսներին և զբոսաշրջային ընկերություններին եկամուտների բարձրացման և աշխատատեղերի ստեղծման գործում:

Ծրագիրը ներառում է նաև շուկայի զարգացման ռազմավարություն՝ գյուղատնտեսական գործունեությունը զարգացնելու համար: SIGMA-ն խթանում է նորարարական տեխնոլոգիաների կիրառումը, քաղաքական բարեփոխումները, ձեռնարկատերերի միջև համագործակցությունը՝ արդյունավետ և ներառական տնտեսական աճի հասնելու համար [22]:

Աղքատությունը և տնտեսական աճը փոխկապակցված ցուցանիշներ են: Աղքատությունն իր հերթին ևս ազդեցություն է ունենում տնտեսական աճի վրա: Քանի որ բնակչության որոշ հատված գտնվում է աղքատության մեջ պետությունը պարտավոր է ապահովել նրանց կենսագործության նվազագույն կարիքները՝ հնարավոր նպաստների, թոշակների և սոցիալական ապահովության ծրագրերի միջոցով: Այդ նպատակով ծախսված միջոցներն այլ հավասար պայմաններում կարող էին օգտագործվել ներդրումների, նորարարությունների խթանման, գործարար ակտիվության բարձրացման համար: Այստեղ բախվում ենք տնտեսական արդյունավետություն և սոցիալական արդարություն երկընտրանքի խնդրին, երբ պետք է որոշել ստացված արդյունքի բաշխման համամասնությունը, մի կողմից սոցիալապես անապահով խմբի կենսագործունեությունը, իսկ մյուս կողմից ակտիվ բնակչության մոտ գործունեություն ծավալելու խթանները:

Հայաստանում իրականացված սոցիալական ծրագրերը միևնույն է չեն կարող լիովին հաղթահարել աղքատությունը, գործազրկությունը, արտագաղթը՝ առանց կայուն տնտեսության: Տնտեսական և սոցիալական ոլորտների կապը կարևոր դեր ունի քաղաքականության ձևավորման գործում: Սոցիալական ծրագրերի հաջողությունը կախված է հասարակության

վստահությունից իշխանությունների նկատմամբ, ինչը կարող է ազդել սոցիալական արդարության և տնտեսական արդյունավետության հավասարակշռման վրա [23]:

Ավելի ակնառու է տնտեսական աճի ազդեցությունն աղքատության վրա: Այլ հավասար պայմաններում տնտեսական աճի բարձր տեմպերը հանգեցնում են աղքատության մակարդակի կրճատմանը: Ավելի հստակ պատկերացում կազմելու համար, դիտարկենք տնտեսական աճի և աղքատության մակարդակի փոփոխությունները 2018-2023թթ. (2024 թ. պաշտոնական տվյալները դեռևս հասանելի չեն):

Աղյուսակ 5.

Տնտեսական աճի և աղքատության մակարդակի դինամիկան 2018-2023թթ. ՀՀ-ում

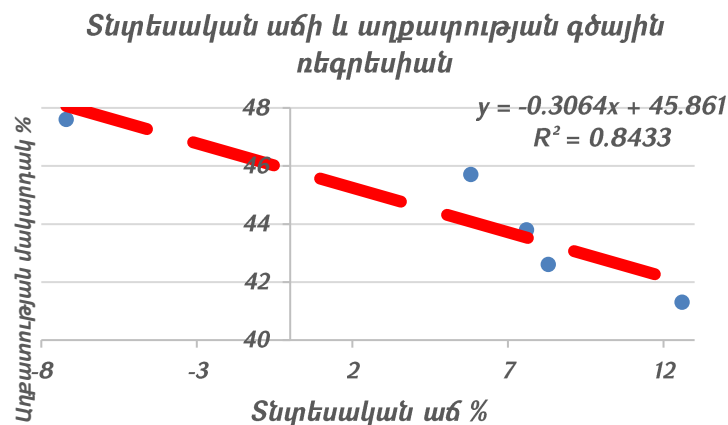
Տարեթիվ	Տնտեսական աճ %	Աղքատության մակարդակ %
2018	5.2	23.5
2019	7.6	43.8
2020	-7.2	47.6
2021	5.8	45.7
2022	12.6	41.3
2023	8.3	42.6

Վերլուծության ընթացքում գծային ռեգրեսիոն մոդելով ուսումնասիրվել է նաև հետազոտության առանցք հանդիսացող տնտեսական աճի և աղքատության մակարդակի կապը: Աղքատության մակարդակի և տնտեսական աճի կապը կարելի է ներկայացնել հետևյալ գծային մոդելով.

$$\text{Poverty} = a + b \cdot \text{GDP(growth)} + \epsilon \quad (4)$$

որտեղ՝ Poverty-ն աղքատության մակարդակն է (%), GDP(growth)-ը տնտեսական աճը (%),

A-ն աղքատության բնական մակարդակն է, B-ն տնտեսական աճի մեկ տոկոս փոփոխության դեպքում աղքատության փոփոխությունը ցույց տվող գործակիցն է:

Գր. 5. Տնտեսական աճի և աղքատության միջև գծային ռեգրեսիան ՀՀ-ում 2019-2023թթ.

Տնտեսական աճը և աղքատության մակարդակը Հայաստանում փոխկապված են, բայց նրանց միջև քանակական համարժեքություն չկա: 2019 թ. տնտեսական աճը 7.6% էր, բայց աղքատությունը բարձր՝ 43.8%: 2020 թ. տնտեսական անկումը՝ -7.2%, հանգեցրեց աղքատության աճին՝ 47.6%: 2021-2023 թ-ին աճի վերականգնման հետ աղքատությունը նվազեց, բայց

ոչ համամասնորեն: 2022 թ. 12.6% աճն ապահովեց աղքատության մակարդակի ամենամեծ անկումը՝ 41.3%: Այս տվյալները վկայում են, որ միայն տնտեսական աճը բավարար չէ աղքատության նվազեցման համար, անհրաժեշտ են նաև սոցիալական ծրագրեր և ներառական տնտեսական քաղաքականություն:

Հայաստանում տնտեսական աճը չի ապահովում աղքատության էական և համաչափ նվազում, ինչը պայմանավորված է մի շարք կառուցվածքային խնդիրներով: Մասնավորապես, տնտեսական աճից ստացվող օգուտները անհավասար են բաշխվում՝ խորացնելով եկամուտների անհավասարությունը և պահպանելով բարձր գործազրկության մակարդակը: Աշխատանքի շուկայի սահմանափակ հնարավորությունները, ինչպես նաև որոշ ոլորտներում ցածր արտադրողականությունն ու ոչ ֆորմալ զբաղվածության տարածվածությունը, խոչընդոտում են աղքատության կրճատման ջանքերին: Այս պայմաններում անհրաժեշտ է ավելի ներառական տնտեսական քաղաքականություն, որը կխթանի որակյալ աշխատատեղերի ստեղծումը, կբարելավի սոցիալական պաշտպանության համակարգը և կապահովի տնտեսական աճի արդար բաշխումը՝ ուղղակիորեն նպաստելով աղքատության նվազմանը:

Տնտեսական աճը չի կարող ինքնին լուծել աղքատության հիմնախնդիրը՝ առանց համարժեք սոցիալական քաղաքականության իրականացման: Պետությունը, որպես տնտեսական հատվածի առանձնահատուկ սուբյեկտ, պետք է կազմաձևի աշխատաշուկայի այնպես, որպեսզի ապահովվի հավասար հնարավորություններ աշխատաշուկայի բոլոր խմբերի համար, աշխատատար ճյուղերում խթանի ներդրումները՝ մասնավորապես, գյուղատնտեսության, արդյունաբերության և ծառայությունների ոլորտներում:

Այդ ամենին հասնելու համար անհրաժեշտ է կարևորել տնտեսական աճի ներառականությունը, որպես տնտեսական քաղաքականության մարտավարություն: Մեր երկրի կայուն և ներդաշնակ զարգացման գրավականը իրական սոցիալական պետության ստեղծումն է՝ հիմնված համամարդկային և ազգային արժեքների վրա: Մեր երկրում մրցունակ տնտեսություն ստեղծելը բոլոր մրցակցություններում հաղթանակներ տանելու կարևոր պայմաններից է:

Գրականություն

1. **Աղաջանյան Հ.**, Տնտեսագիտության տեսություն ուսումնական ձեռնարկ, Եր., 2021:
2. **Աղքատության** մակարդակի նոր գնահատման մեթոդաբանություն՝ հիմնված 2019 թ. տնային տնտեսությունների կենսապայմանների համապարփակ ուսումնասիրության արդյունքների վրա, Մամուլի հաղորդագրություն, 23 նոյեմբերի 2020 թ.:
3. **Економист** только важное, Три индикатора бедности: черта, глубина и острота, 2020.
4. **Review of** theories and models of economic growth, Piętak, Łukasz, 2014.
5. **Economic** theories of poverty, E Philip Davis and Miguel Sanchez-Martinez, 2015.
6. **Poverty** and economic growth: a review, Marinko ŠKARE, Romina PRŽIKLAS DRUŽETA, 2015.
7. **ՀՀ ազգային** վիճակագրական կոմիտե, <http://www.armstat.am>. Դիտում՝ 12.02.2025
8. <https://armenpress.am/hy/article/1036604>. Դիտում՝ 18.03.2025
9. <https://168.am/2019/12/25/1228457.html>. Դիտում՝ 11.01.2025
10. <https://www.unite.ai/hy/what-is-linear-regression/>. Դիտում՝ 12.02.2025

11. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=f63174c342e941ff018511de3f5684116b7a360>. Դիտում՝ 11.01.2025
12. <https://ideas.repec.org/a/wly/jintdv/v9y1997i4p665-673.html>. Դիտում՝ 11.01.2025
13. https://www.researchgate.net/publication/281329510_Statistical_Methods. Դիտում՝ 11.01.2025
14. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/gender-statistics/series/SI.POV.GINI>. Դիտում՝ 27.01.2025
15. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0166046217300327>. Դիտում՝ 12.02.2025
16. <https://www.vaia.com/en-us/explanations/macroeconomics/economic-performance/okuns-law/#>. Դիտում՝ 18.03.2025
17. <https://www.sdgfund.org/thematic-area/inclusive-economic-growth-poverty-eradication>. Դիտում՝ 18.03.2025
18. <https://www.rba.gov.au/education/resources/explainers/economic-growth.html>. Դիտում՝ 11.01.2025
19. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/gender-statistics/series/SI.POV.GINI>. Դիտում՝ 23.01.2025
20. A state-level analysis of Okun's law, Amy Y. Guisinger, 2017. Դիտում՝ 12.02.2025
21. DOES ECONOMIC GROWTH REDUCE POVERTY?, Michael Roemer and Mary Kay Gugerty, 1997 թ. , էջ 4-5 Դիտում՝ 12.02.2025
22. <https://www.dai.com/our-work/projects/armenia-sustainable-and-inclusive-growth-in-mountainous-armenia>. Դիտում՝ 18.03.2025
23. <https://boon.am/series/social-justice/economic-efficiency/>. Դիտում՝ 11.01.2025

М.Н. Акопян, П.Г. Геворкян

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И БЕДНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ИНКЛЮЗИВНОГО РАЗВИТИЯ

Бедность выражает недостаточность доходов и жизненных условий части населения, в то время как экономический рост характеризуется увеличением производительности страны и валового внутреннего продукта (ВВП). Однако без равномерного распределения экономический рост не гарантирует снижение бедности. Взаимодействие бедности и экономического роста напрямую связано с рядом факторов, таких как структура экономической системы, государственная политика и социальные условия. Экономический рост способствует увеличению доходов и снижению бедности, однако, если результаты роста распределяются неравномерно, это может углубить экономическое неравенство. Бедность, в свою очередь, может сдерживать экономический рост, снижая уровень человеческого капитала и производительности труда. Именно поэтому страны разрабатывают социальные и экономические политики для снижения уровня бедности и стимулирования экономического роста.

Ключевые слова: *Неравномерное распределение доходов, безработица, бедность, экономическое неравенство, линейная регрессия, экономика Армении, рынок труда.*

THE INTERACTION BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND POVERTY IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE DEVELOPMENT

Poverty represents the insufficiency of income and living conditions for a portion of the population, while economic growth is characterized by an increase in a country's productivity and Gross Domestic Product (GDP). However, without equitable distribution, economic growth does not guarantee a reduction in poverty. The interaction between poverty and economic growth is directly linked to various factors such as the structure of the economic system, government policy, and social conditions. Economic growth contributes to income increase and poverty reduction, but if the benefits of this growth are not distributed equally, income inequality may deepen. Poverty, in turn, can hinder economic growth by reducing human capital and labor productivity. Therefore, countries develop social and economic policies to reduce poverty levels and stimulate economic growth.

Keywords: *Unequal distribution of income, unemployment, poverty, economic inequality, linear regression, Armenia's economy, labor market, inflation, and standard of living.*

Հակոբյան Մուշեղ Նորայրի – դոցենտ, տնտ. գիտ. թեկ. (ՀՊՏՀ)

Գևորգյան Պերճ Գրիգորի – մագիստրոս (ՀՊՏՀ)

Ներկայացման ամսաթիվը՝ 08.04.2025

Գրախոսման ամսաթիվը՝ 16.04.2025